

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Celtic Field complex van Ophovenerheide, Oudsbergen

Archeologische site

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Celtic Field complex van de Ophovenerheide, Oudsbergen, Ophovenstraat
zonder nummer- archeologische site

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/72042/102.1

Erwin Meylemans

27/10/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte.....	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	9
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed.....	10
2.	Evaluerend gedeelte	10
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	10
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	11
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	12
2.4.	Juridische toestand.....	12
2.4.1.	Onroerend Erfgoed	12
2.4.2.	Omgeving	12
2.4.3.	Natuur en Bos.....	12
3.	Beheersvisie	12
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	12
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	13
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	13
4.	Bronnen	14
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier.....	15
5.1.	Omgevingsplan	15
5.2.	Fotobijlage	15
5.3.	Documentatie	15
5.4.	Passende beoordeling	16
5.5.	Verantwoordingsnota	16

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1. Situering

Het Celtic Field complex van de Ophovenerheide is gelegen in het natuurgebied Ophovenerheide, centraal op het grondgebied van de gemeente Oudsbergen, en ten westen van het gehucht Ophoven, waaraan de Ophovenerheide zijn naam ontleent (5.3 Documentatie, fig. 1, 2, 3). Het omvat een bijna driehoekig bosgebied, dat wordt doorsneden door de Ophovenstraat. Het Celtic Field complex strekt zich, zoals zichtbaar is op diverse reeksen luchtfoto's, verder uit in het aangrenzende akkerland. De perimeter van de bescherming beperkt zich echter tot het bosgebied, waar het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen een goede bewaring van de walstructuren aanduidt (5.3 Documentatie, fig. 4). Op basis van dit hoogtemodel kunnen de aanwezige Celtic Field walstructuren precies aangeduid worden.

1.2. Historisch overzicht

1.2.1. Fysische geografie

1.2.1.1. Geologie

Het Celtic Field complex is gesitueerd vrij Centraal op het Kempens Plateau, een plateau dat werd gevormd door afzettingen van de Maas in het vroeg- en midden Pleistoceen. Deze afzettingen werden in de Weichsel ijstijd afgedekt door dekzanden.

1.2.1.2. Bodem

De zone is naar de bodemkaart gelegen op droge tot matig droge lemige zandbodems met een weinig duidelijke humus of/en ijzer B horizont (bruine Podzolachtige bodems; bodemseries Sbf/ Scf). De silteuze component van deze bodems is wellicht een belangrijke factor voor de aanwezigheid van het complex op deze locatie, gezien deze associatie eveneens een kenmerk is bij andere *Celtic Field* complexen.

1.2.1.3. Topografie

Het gebied wordt gekenmerkt door een vrij vlakke topografie, die geleidelijk stijgt van het noorden naar het zuiden, van ca. 77m TAW tot ca. 80m TAW. Het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen toont aan dat het *Celtic Field* complex daarmee gelegen is op een ietwat hogere noord- zuid gerichte rug, die zowel in het oosten als het westen grenst aan een aantal beekvalleien, depressies die zich ongeveer 1m lager bevinden dan de rug.

1.2.1.4. Hydrografie

Er bevinden zich geen actieve beekvalleien in het gebied. In de dichte nabijheid van Ophovenerheide bevinden er zich verscheidene waterlopen/beekvalleien: Abeek, Bullenbeek en de Wijshagerbeek.

1.2.2. Cultuurhistorisch landschap

1.2.2.1. Ontginningsgeschiedenis

De gegevens omtrent de ontginning van het prehistorische landschap, met de aanwezigheid van de 'Celtic Fields', bespreken we verderop in dit dossier.

Op de Ferrariskaart (vierde kwart 18de eeuw) ligt het hele gebied in heide, met enkele paden die het gebied doorkruisen (5.3 Documentatie, fig. 5). Het meest nabijgelegen landbouw- ontginningsblok met akkerlanden is gelegen net ten noordoosten, bij Gruitrode. De bodemkaart geeft daar ook de aanwezigheid aan van bodems met een dikke antropogene a-horizont (profielontwikkeling -m).

Beschermingsdossier: Celtic Field complex van de Ophovenerheide, archeologische site.

De kaart van Vandermaelen toont ongeveer hetzelfde beeld, waarbij het hele gebied eveneens in het heidelandschap ligt (*Bruyère de Gruytrode*) (5.3 Documentatie, fig. 6).

Ook op de militaire topografische kaart van 1873 is het gebied in heide gelegen, en doorkruisen twee wegen het gebied: de weg van Meeuwen naar Opglabbeek, en een andere weg komende van het gehucht Ophoven ten noordoosten, naar het zuidwesten.

Deze situatie verandert drastisch op de militaire topografische kaart van omstreeks 1890 (5.3 Documentatie, fig. 7), daarop is te zien dat reeds een groot van het gebied is bebost, en in een systeem van rechthoekige blokken gelegd. Het zuidwestelijke gedeelte (perceel 24b) is op dat moment nog in heide gelegen.

Op de militaire topografische kaart van omstreeks 1933 is dit zuidwestelijke perceel ondertussen wel bebost, alsook een strook ten oosten van het huidige bos. Op de topografische kaarten van 1969 is een deel van de zone ten oosten van het bos opnieuw in akkerland omgezet (5.3 Documentatie, fig. 8).

Op de luchtfoto van 1971 is zichtbaar dat ook de rest van de strook ten oosten van het huidige bos is omgezet naar gras- en akkerland (5.3 Documentatie, fig. 9). Vanaf die periode zien we dat de situatie wat betreft het areaal aan bebossing stabiel blijft, hetzij dat de verschillende orthofotoreeksen wel aanduiden dat gedurende de periode vanaf dan tot nu in het bosbestand wel verschillen zijn op te merken, wat uiteraard gerelateerd is aan het uitgevoerde bosbeheer.

In tegenstelling tot vele andere bosgebieden op het Kempens Plateau, en in Vlaanderen in het algemeen, werd het bosgebied nooit aangelegd in een systeem van rabatten, wat de bewaring van de Celtic Field structuren uiteraard ten goede komt.

1.2.2.2. Landschapselementen

Buiten de *Celtic Field* structuren bevinden zich geen specifieke cultuurhistorische landschapselementen in het gebied.

1.2.2.3. Bouwkundig erfgoed

In het gebied *bevindt zich geen geïnventariseerd of ander bouwkundig erfgoed.*

1.2.2.4 Archeologie

Celtic Fields, stand van het onderzoek, internationaal en in Vlaanderen

Celtic Fields (in Nederland ook wel raatakkers genoemd) zijn akkercomplexen uit de metaaltijden (late bronstijd tot late ijzertijd). Hun typische voorkomen bestaat uit aaneengesloten gehelen van akkertjes van ca 40 op 40 meter, omgeven door lage maar brede wallen¹.

Over het precieze ontstaan van *Celtic Fields* lopen de meningen uiteen. Meestal wordt aangenomen dat ze ontstaan zijn in de late bronstijd/vroege ijzertijd. Ze bleven zeker tot in de late ijzertijd bestaan. Verschillende van deze akkercomplexen, gekenmerkt door een typische honingraatstructuur die de begrenzende walletjes aanduiden, zijn gedocumenteerd en onderzocht in Nederland, Duitsland, Groot-Brittannië, Ierland en Scandinavië.

¹ Cf. Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Celtic Field-akkercomplexen [online] <https://id.erfgoed.net/themas/143> (Geraadpleegd op 17-11-2022).

De systematische prospectie en kartering van deze akkercomplexen begon vooral vanaf de jaren 1970², toen meer en meer luchtfotografische bronnen vlakdekkend beschikbaar werden. Door de goede zichtbaarheid van vele van deze complexen, vooral in akkerland (voornamelijk via *soil marks*) of in weiland (via *shadow marks*), lag de nadruk van het onderzoek vooral op kartering. Opgravingen en natuurwetenschappelijk onderzoek werden in deze periode slechts zeer zelden uitgevoerd, zodat het relatief lang geduurd heeft voordat er enig inzicht kwam in de chronologie en het exacte karakter van deze kleinschalige akkercomplexen.

Vanaf het begin van dit millennium kwam een groot aantal tot dan toe onbekende *Celtic Field*-complexen aan het licht dankzij gebruik van laseraltimetrische opnames, bijvoorbeeld ook in Nederland.

De eerste studies van *Celtic Fields* in Vlaanderen waren ook gebaseerd op luchtfoto's. Brongers vermeldde ze als eerste, op basis van foto's van het Nationaal Geografisch Instituut (NGI)³. Hierdoor geïnspireerd, voerde Luc Van Impe in de Limburgse Kempen voor het eerst onderzoek op basis van foto's van het Ministerie van Landsverdediging⁴. Later volgde nog aanvullend onderzoek met gebruik van verschillende reeksen luchtfoto's⁵, waarbij prehistorische akkercomplexen in de gemeenten Bocholt (Kaulille), Peer en Meeuwen-Gruitrode geïnventariseerd werden. Ten slotte werd onderzoek uitgevoerd door V. Vandekerchove, opnieuw op basis van foto's van het NGI⁶. Zij identificeerde eveneens enkele akkercomplexen in de Antwerpse Kempen, maar duidde ook diverse sporen verkeerdelijk aan als *Celtic Fields*.

Op basis van de laseraltimetrische gegevens van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen werden ook in Vlaanderen de laatste jaren een groot aantal voorheen onbekende *Celtic Field*-complexen ontdekt⁷. De bewaring van deze complexen is sterk gebonden aan de spreiding van gebieden met een relatief 'stabiel' historisch landgebruik als heidegronden en bossen. In totaal werden op deze manier een 80-tal nog in de topografie herkenbare *Celtic Field* complexen geïdentificeerd.

Op basis van de gecombineerde gegevens van luchtfoto's en laseraltimetrie lijkt het verspreidingspatroon van *Celtic Fields* in Vlaanderen enigszins geclusterd te zijn, enerzijds in het noorden van het Kempens Plateau, anderzijds in verschillende kleinere clusters in de Antwerpse Kempen. Dit spreidingspatroon schijnt overeen te stemmen met de verspreiding van andere archeologische sites (nederzettingen, begraafplaatsen) uit de late brons- en ijzertijd. De spreiding van de akkercomplexen lijkt eveneens te correleren met topografisch hoger gelegen gebieden (Kempens Plateau, heuvelrug van Kasterlee-Lichtaart, de Kempense cuesta) en met zandige bodems met een relatief hoger siltgehalte⁸. Vanuit economisch perspectief wordt door G. Creemers en L. Van Impe geopperd dat de *Celtic Field*-complexen en hun totstandkoming een belangrijke rol speelden in de regionale economische organisatie⁹.

Het terreinwerk dat in de laatste decennia werd uitgevoerd was vooral gericht op het beter begrijpen van de opbouw en fasering van *Celtic Fields*. Vooral de walstructuren waren

² Brongers 1976; Metz 1976.

³ Brongers 1976.

⁴ Van Impe 1977.

⁵ Creemers *et al.* 1987.

⁶ Vandekerchove 1987 en 1996.

⁷ Paesen 2009; Creemers *et al.* 2011; Meylemans *et al.* 2015; Meylemans en Annaert 2016; Meylemans 2018; Reynaert 2022.

⁸ Meylemans 2018; Reynaert 2022.

⁹ Creemers en Van Impe 2009.

daarbij het voorwerp van onderzoek¹⁰. Belangrijke nieuwe inzichten, onder andere over het landgebruik, werden vooral verkregen door recente onderzoeksprojecten in Engeland, Duitsland en Nederland¹¹.

Terreinonderzoek op *Celtic Fields* in Vlaanderen is tot nu toe beperkt tot evaluerend onderzoek van het *Celtic Field*-complex van het Kolisbos in Pelt¹². Hierbij werd een aantal profielsleuven door wallen en velden aangelegd. Hieruit blijkt dat de bodemvorming posterieur aan het verlaten van de *Celtic Fields* volledig de bodemkundige opbouw van de wallen en akkers van het Kolisbos maskeert. Zoals in Nederland was het voorkomen van scherven en houtskool ter hoogte van de wel wallen opvallend. Eveneens zoals in Nederland werden in de fossiele stuifmeelkorrels indicaties voor natte landschappen aangetroffen (o.a. stuifmeelkorrels van els), naast stuifmeelkorrels die gelden als indicatoren voor de aanwezigheid van akkers (duizendknoop, eenjarige hardbloem). Er werd eveneens een aantal verkoolde graankorrels gerecupereerd (tarwe en gerst), die via radiokoolstofdatering konden gedateerd worden in de periode van de vroege ijzertijd (tussen ca 800 en 400 v.Chr.).

Bij archeologische opgravingen in de regio's waar *Celtic Fields* voorkomen in Vlaanderen kwamen op een vrij groot aantal plaatsen resten van bewoning en begraving uit de ijzertijd aan het licht. Op verschillende sites werden bovendien 'vuile' lagen vastgesteld, met het voorkomen van houtskool en scherven, die wellicht te associëren zijn met ijzertijd-akkerlagen. Op een aantal sites werd natuurwetenschappelijk onderzoek (macroresten, stuifmeelkorrels) verricht. Een voorbeeld hiervan is de site van Hoogstraten-Kluis¹³, waar eveneens verkoolde graankorrels en zaden van met akkerbouw geassocieerde kruiden aan het licht kwamen. Pollenonderzoeken op veensequenties in de buurt van *Celtic Field*-complexen tonen op verschillende plaatsen in de Kempen duidelijke tekenen van 'landnames' in de periode van de late brons- en ijzertijd, meteen toename van granen en de achteruitgang van het bosareaal¹⁴.

Het Celtic Field complex van de Ophovenerheide

Wat betreft het complex van Ophovenerheide¹⁵ merkte Luc Van Impe de *Celtic Field*-sporen in dit gebied voor het eerst op in 1977¹⁶. Later kwamen nog meer structuren aan het licht door onderzoek van verschillende reeksen van luchtfoto's¹⁷, en werd het gebied ook intens geprospecteerd. Dit leverde verschillende concentraties van schervenmateriaal uit de metaaltijden op – meer dan waarschijnlijk de locaties van zogenaamde 'zwerfende erven' – en ook verschillende tot dan toe niet gekarteerde grafvelden uit de metaaltijden. Het areaal van de akkercomplexen bleek zich aanzienlijk verder uit te strekken dan oorspronkelijk gedacht. De akkercomplexen werden ook gekarteerd door Vandekerckhove¹⁸.

Verder geven luchtfoto's uit de jaren '80 van de 20ste eeuw geven nog interessante aanvullingen¹⁹. De *soil marks* zijn goed herkenbaar vanwege hun honingraatstructuur. Ze zijn licht van kleur en tonen de wallen van de *Celtic Fields*. Op de luchtfoto's van de laatste

¹⁰ Fokkens en Roymans 1991; Fokkens 1998; Spek *et al.* 2003; Zimmerman 1976.

¹¹ Voor een beknopt overzicht zie <https://id.erfgoed.net/themas/143>.

¹² Vanmontfort *et al.* 2015.

¹³ Alma en Hazen 2015.

¹⁴ Cf. beknopt overzicht in Meylemans 2018.

¹⁵ Cf. Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Celtic Field-complex Muisvenner- en Ophovenerheide [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/307178> (Geraadpleegd op 17-11-2022).

¹⁶ Van Impe 1977.

¹⁷ Creemers *et al.* 2011.

¹⁸ Vandekerckhove 1987.

¹⁹ Paesen 2008-2009.

decennia zijn ze minder goed traceerbaar, en lijken ze door landbouwactiviteiten meer en meer te vervagen.

Het complex heeft een totale oppervlakte van minstens 3,5 kilometer x 1,5 kilometer (ca. 5 km²). Het bevatte gezamenlijk honderden akkers van ca 40 meter x 40 meter (fig. 4).

Heel wat vondsten die naar aanleiding van verschillende intensieve inventarisatie- en opgravingscampagnes werden gekarteerd, doen vermoeden dat het plateaugedeelte van de Muisvenner- en Ophoverheide vanaf het laatneolithicum en vooral vanaf de bronstijd (o.a. de gekende 'Tuudsheuvel', een grafheuvel uit de middenbronstijd) geleidelijk aan bezet werd, waarbij er allicht een eerste vorm van ruimtelijke indeling binnen dit landschap ontstond. Tijdens de ijzertijd heeft het *Celtic Field*-complex een hoge vlucht gekend. Via veldkarteringen in het gebied werden in het gebied immers diverse concentraties aardewerk uit de ijzertijd aangetroffen, die wijzen op de aanwezigheid van bewoningssites (zwerfende erven) uit deze periode. Bij deze veldkarteringen werden ook enkele vuurstenen artefacten gevonden, die ook nog oudere menselijke occupatie (mesolithicum) in het gebied aanwijzen²⁰.

Verschillende vondsten uit het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw maar ook uit de jaren 1980 van de 20ste eeuw tonen aan dat er tijdens de metaaltijden verschillende grafvelden waren net ten westen en ten noordwesten van de gekende akkercomplexen. Het gaat onder andere om een grafveld op 'Donderslag' te Gruitrode²¹.

Over de precieze datering van de ontwikkeling en het in gebruik zijn van het *Celtic Field* complex op Ophoverheide is nog relatief weinig geweten. De diverse vondsten gedaan tijdens de veldkartering tonen alvast een bewoningsfase aan in de periode van de vroege ijzertijd. Radiokoolstofdateringen van verkoolde granen in het Celtic Field complex van het Kolisbos, toonden dat ook de Celtic Fields daar hoofdzakelijk in gebruik waren in de periode van de vroege ijzertijd²². Maar we moeten dit gebruik van het complex minstens interpreteren over meerdere generaties, vermoedelijk zelfs diverse eeuwen.

De gekende 5de - 4de-eeuwse elitegraven van Wijshagen-Rieten en een grafveldje uit de 3de eeuw²³ liggen op slechts één kilometer ten noorden van de akkercomplexen. Ook tijdens het einde van de metaaltijden en tijdens de Romeinse periode bleef de regio bewoond.

Het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (DHMV) toont duidelijke en voorheen ongekende *Celtic Field*-structuren in het zuidwestelijk gedeelte van het gekende complex, in het meest zuidelijk gelegen gedeelte van de huidige bossen. Vaag zijn ook structuren zichtbaar in het noorden van de boscomplexen, en in het akkerland ten oosten hiervan.

De *Celtic Field*-structuren, waarvan de hoger gelegen wallen duidelijk herkenbaar zijn, kunnen onder nagenoeg het hele bosareaal geïdentificeerd worden. Het complex strekt zich verder uit in het akker- en weiland ten oosten en noordoosten van de bossen. Een aantal van deze relicten is nog zichtbaar als een lichte verkleuring op de orthofoto's van 1986 en van 2003. Tenslotte is nog een aantal veldjes zichtbaar in een kleiner bosareaal ten noorden hiervan. Buiten de hoger vermelde structuren ten oosten en noordoosten van het bosgebied zijn de eerder door luchtfotografie ontdekte *Celtic Fields* niet zichtbaar op het DHMV.

²⁰ Archief PGRM en agentschap Onroerend Erfgoed: rapport BTK project nr. 25134 door Archeologische Vereniging Midden-Limburg (AVML) (1985).

²¹ Bauwens-Lesenne 1968; Bamps 1894, 30; Creemers en Van Impe 1992; Dens 1897, 234; De Loë 1931, 68; Stroobant 1907, 288.

²² Vanmontfort *et al.* 2015.

²³ Van Impe 1989; Van Impe & Creemers 1991.

Vooraf ten westen tonen de DHMV's verder dat het complex vrij scherp begrensd wordt door een lager gelegen zone die de aanzet naar de vallei van de *Aabeek* vormt.

Een ander fenomeen dat duidelijk zichtbaar wordt op het DHMV is het stuifzandgebied in het zuid- zuidwesten. Het betreft de rand van een uitgestrekt complex dat eveneens op de bodemkaart is aangeduid. In deze rand wordt de morfologie van dit stuifzandgebied gekenmerkt door enkele cirkelvormige deflatiekommen, waarin zich in enkele gevallen vennetjes hebben ontwikkeld. Dergelijke structuren zijn typisch voor dit gebied. We vermoeden dat deze recente zandverstuivingen onrechtstreeks hebben bijgedragen tot de conservatie van de akkerwallekes in de topografie van het terrein. De gedeeltelijk overstoven gronden waren immers aan het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw, wanneer men de heide ging ontginnen, niet interessant voor akkerbouw, waardoor er allicht voor gekozen werd om er naaldbossen op te planten.

Aan de oostkant van het *Celtic Field*-complex tonen de DHMV's dan weer een systeem van 'bolle akkers'. Deze plaggenbodems zijn gedeeltelijk ook aangeduid op de bodemkaart (profielontwikkeling 'm'). Deze ontginningswijze heeft er mogelijk voor gezorgd dat een gedeelte van het *Celtic Field*-complex momenteel niet meer waarneembaar is.

1.2.2.5 Huidig bodemgebruik

Het gehele gebied ligt momenteel onder bos, meer bepaald in de domeinen Ophovenderheide, Wijshagerheide & Donderslag.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

De site van het Celtic Field complex van de Ophovenerheide is een archeologisch complex dat getuigt van een lange bewoningsgeschiedenis, op zijn minst vanaf het mesolithicum. In combinatie met de vele vondsten rond en in het gebied van de Ophovenerheide kunnen we vanaf het laatneolithicum al een graduele incultuurname afleiden van het landschap, uitgroeiend in de ijzertijd tot een intensieve ontginning van het landschap, met o.a. de installatie van het *Celtic Field* complex en de aanwezigheid van diverse bewonings- en andere archeologische sites.

We kunnen voor deze lange periode spreken van een georganiseerd en gestructureerd landschap, waarin wonen, economische aspecten zoals landbouw, en sacrale aspecten zoals religie en begraving, een plaats kregen. Hierbij speelt het diachronische aspect een belangrijke rol, in die zin dat tradities en monumenten van oudere periodes vaak bepalend waren voor de organisatie en beleving van dit landschap in latere periodes. We kunnen in het gebied dan ook archeologische structuren verwachten zoals woon- en begraafplaatsen, akkers, resten van artisanale activiteiten,... vanaf het laatneolithicum tot de Romeinse periode. De gefossiliseerde staat van dit uitgestrekte prehistorische cultuurlandschap biedt dan ook het potentieel om veranderingen in leefwijzen, ideeën en riten, van deze belangrijke periode op diachronische wijze te onderzoeken.

Een belangrijk aspect in dit verband is de uitgestrektheid van dit onder bos gelegen gefossiliseerde cultuurlandschap. Dankzij het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen zijn op verschillende andere plaatsen op het Kempens Plateau en in beperktere mate elders in de Kempen nog verschillende andere *Celtic Field* complexen gedetecteerd²⁴, die echter dikwijls van beperktere oppervlakte zijn en in meer versnipperde vorm zijn bewaard. Enkele andere voorbeelden van *Celtic Field* complexen die nog over een aanzienlijke oppervlakte zijn bewaard onder bos zijn het reeds vermelde Kolisbos, de Lindelse Heide/ het Holven

²⁴ Meylemans et al. 2015; Reynaert 2022; cf. <https://inventaris.onroerendergoed.be/waarnemingsobjecten?thema=https://id.erfgoed.net/themas/143&sort=naam>.

eveneens te Pelt²⁵, en de Moorsberg te Oudsbergen²⁶. Niet alleen op lokaal niveau, maar zelfs in vergelijking met de complexen gekend op supra- regionaal niveau (noordwest-Europa) zijn deze *Celtic Field* complexen van het Kempens Plateau over uitzonderlijk grote oppervlaktes bewaard gebleven.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De beschikbare archeologische en historische bronnen lijken er op te wijzen dat de zone na de ijzertijd of Romeinse periode geen intensieve ontginning/ bewoning meer heeft gekend. De historische kaarten van vóór einde van de 19de eeuw tonen een heidelandschap. Vanaf het laatste kwart van de 19de eeuw wordt het gebied gradueel omgezet naar (dennen)bos. Dit historisch stabiel landgebruik zonder ingrijpende werkzaamheden of akkerbouw heeft gezorgd voor een relatief goede bewaring van het microreliëf en aldus voor de bewaring van de structuur van het Celtic Field complex. Zoals wel het geval is in vele andere bosgebieden in de Kempen, werden in het gebied geen rabatten aangelegd, wat de bewaring van de *Celtic Field* structuren uiteraard ten goede komt.

Het belangrijkste aspect aangaande de bewaringstoestand van het archeologische sitecomplex zit dan ook vervat in de gaafheid en uitgestrektheid van dit landschap, dat een aaneengesloten en (bijna) niet versnipperd prehistorisch cultuurlandschap herbergt van ca. 130 ha. Door het historisch stabiele en niet intensieve landgebruik na de Romeinse periode is dit cultuurlandschap in een grotendeels gefossiliseerde vorm bewaard gebleven. Het op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen nog duidelijk zichtbare *Celtic Field* patroon is de duidelijkste getuige van deze goede bewaring. Dit patroon is een belangrijk raamwerk waarin we de andere archeologische structuren en vondsten in kunnen plaatsen en duiden.

Sporen van geassocieerde structuren (paalkuilen, afvalkuilen, waterputten...), die wellicht verspreid doorheen het Celtic Field complex aanwezig zijn, zullen door de algemeen gunstige bodemkundige toestand van het gebied wel relatief gaaf bewaard zijn.

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vooral vastgesteld door de diverse opnames van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen, waarvan de opname (DHMVII) dateert van 2013. Verder werd de fysieke toestand geëvalueerd met plaatsbezoeken op 23 april 2021 en 26-10-2023. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Er werden bij het plaatsbezoek in 2021 ook boringen uitgevoerd om de bodemkundige gaafheid te evalueren. Hierbij werden zowel boringen uitgevoerd op als tussen de wallen van de *Celtic Fields*. Deze boringen wezen op een goede bodemkundige bewaring van het gebied. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

De evaluatie op basis van deze gegevens duidt op een zeer goede bewaring van het Celtic Field complex, waarbij nagenoeg de enkele verstoring wordt veroorzaakt door de grachten van de blokvormige percellering van het gebied. Lokaal is ook de impact van subrecent bosbeheer en de aanwezigheid van postmiddeleeuwse karrensporenbundels zichtbaar, die plaatselijk ook de Celtic Field structuren hebben aangetast.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Dit gebied heeft een archeologische waarde.

²⁵ Creemers *et al.* 2011.

²⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Celtic Field complex Moorsberg 2 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/209379> (Geraadpleegd op 25-10-2023).

De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van de archeologische site zijn:

- 1° artefacten uit het meso- en neolithicum;
- 2° sporen, structuren en artefacten afkomstig van bewoning, begraving, landbouw en andere activiteiten van het neolithicum tot de Romeinse periode;
- 3° in de topografie bewaarde restanten (wallen) van zogenaamde 'Celtic Field'/ akkers.

De site van het *Celtic Field* complex van de Ophovenerheide is een archeologisch complex dat getuigt van een lange bewoningsgeschiedenis, op zijn minst vanaf het mesolithicum. In combinatie met de vele vondsten rond en in het gebied kunnen we vanaf het laatneolithicum een graduele in cultuurname afleiden van het landschap, uitgroeiend in de ijzertijd tot een intensieve ontginning van het landschap, met o.a. de installatie van het *Celtic Field* complex.

We kunnen voor deze lange periode spreken van een georganiseerd en gestructureerd landschap, waarin wonen, economische aspecten zoals landbouw, en sacrale aspecten zoals religie en begraving, een plaats kregen. Hierbij speelt het diachronische aspect een belangrijke rol, in die zin dat tradities en monumenten van oudere periodes vaak bepalend waren voor de organisatie en beleving van dit landschap in latere periodes. We kunnen in het gebied dan ook archeologische structuren verwachten zoals woon- en begraafplaatsen, akkers, resten van artisanale activiteiten,... vanaf mogelijk al het laatneolithicum tot de Romeinse periode. De gefossiliseerde staat van dit uitgestrekte prehistorische cultuurlandschap biedt dan ook het potentieel om veranderingen in leefwijzen, ideeën en rituelen, van deze belangrijke periode op diachronische wijze te onderzoeken.

Een belangrijk aspect in dit verband is de uitgestrektheid van dit onder bos gelegen gefossiliseerde cultuurlandschap. Dankzij het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen zijn op verschillende andere plaatsen op het Kempens Plateau en in beperktere mate elders in de Kempen nog verschillende andere *Celtic Field* complexen gedetecteerd²⁷, die echter dikwijls van beperktere oppervlakte zijn en in meer versnipperde vorm zijn bewaard. Enkele andere voorbeelden van *Celtic Field* complexen die nog over een aanzienlijke oppervlakte zijn bewaard onder bos zijn het reeds vermelde Kolisbos, de Lindelse Heide/ het Holven eveneens te Pelt²⁸, en de Moorsberg te Oudsbergen²⁹. Niet alleen op lokaal niveau, maar zelfs in vergelijking met de complexen gekend op supra- regionaal niveau (noordwest-Europa) zijn deze *Celtic Field* complexen van het Kempens Plateau over uitzonderlijk grote oppervlaktes bewaard gebleven.

Gezien de uitgestrektheid, goede bewaring en associatie met andere gekende archeologische sites en vondsten heeft het *Celtic Field* complex van de Ophovenerheide een zeldzame hoge representativiteit voor een ontginningslandschap uit de periode van de ijzertijd, en een hoge ensemble- en contextwaarde, niet alleen in ruimtelijke zin, maar ook in diachrone zin, in zijn relatie tot de andere archeologische sites van diverse periodes in de onmiddellijke omgeving.

2.2. Motivering van het type bescherming

Omwillen van de aanwezigheid van sporen, structuren en vondsten van verschillende periodes, maar vooral de aanwezigheid van nog in de topografie bewaarde ijzertijd akkercomplexen, wordt Het *Celtic Field* complex van de Ophovenerheide beschermd als

²⁷ Meylemans *et al.* 2015; Reynaert 2022; cf. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/waarnemingsobjecten?thema=https://id.erfgoed.net/themas/143&sort=naam>.

²⁸ Creemers *et al.* 2011.

²⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Celtic Field complex Moorsberg 2 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/209379> (Geraadpleegd op 25-10-2023).

Beschermingsdossier: Celtic Field complex van de Ophovenerheide, archeologische site.

archeologische site. Het Onroerendergoeddecreet definieert een archeologische site als volgt: "een onroerend goed dat ondergronds, aan de oppervlakte of onder water aanwezig is, met inbegrip van de archeologische artefacten die er integrerend deel van uitmaken, van algemeen belang wegens de archeologische erfgoedwaarde."

De bescherming als archeologische site beoogt in de eerste plaats een behoud van het archeologisch erfgoed op de plaats waar het zich in de bodem of aan de oppervlakte bevindt (een behoud *in situ*). Wanneer dit *in situ* behoud niet (meer) mogelijk is moet er steeds voor gezorgd worden dat, via archeologisch onderzoek enerzijds én een volledige integrale uitwerking en publicatie anderzijds, dit archeologisch bodemarchief wordt veiliggesteld (zogenaamd behoud *ex situ*).

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De site is afgebakend aan de hand van enerzijds de gekende archeologische gegevens, met name de aanwezigheid van *Celtic Field* structuren, anderzijds het huidige landgebruik als bos.

Dit is uiteraard omwille van de goede bewaringstoestand van de *Celtic Field* structuren in het bos. Het is duidelijk dat het complex nog doorloopt in de aangrenzende akkerlanden, maar daar zijn de *Celtic Field* walstructuren in grote mate uitgevaagd.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed

In de buurt van en binnen de afgebakende site zijn geen onroerendergoed beschermingen aangeduid.

2.4.2. Omgeving

Op het gewestplan is de aangeduide zone volledig gelegen binnen natuur- en bosgebied.

2.4.3. Natuur en Bos

Het zuidelijke deel van de site maakt deel uit van het Natura 2000 en habitatrichtlijngebied 'Mangelbeek en heide- en vengebieden tussen Houthalen en Gruitrode'.

Dezelfde zone maakt deel uit van het VEN en IVON, nl. De zone Ruiterskuilen- Oudsberg-Solterheide.

Een deel van het gebied is gelegen in de zone van een Uitgebreid Bosbeheerplan opgemaakt (Uitgebreid Bosbeheersplan Meeuwen- Gruitrode).

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen. Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze

beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechter en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Als voor de handelingen aan of in beschermd goederen een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen of voor het verkavelen van gronden, een omgevingsvergunning voor de exploitatie van een gedeelte inrichting of activiteit, een vergunning, toelating, machtiging, ontheffing of afwijking overeenkomstig de bepalingen van het Bosdecreet van 13 juni 1990, het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu of het decreet van 25 april 2014 betreffende de omgevingsvergunning vereist is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Bij verkavelingen en vergunningsplichtige bodemingrepen in beschermd archeologische sites is bovendien een archeologienota nodig. Deze archeologienota voeg je bij je vergunningsaanvraag.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

ALMA, X.J.F., HAZEN P.L.M. 2015: Een nederzetting uit de Vroege IJzertijd te Hoogstraten – De Kluis, VEC rapport 27, Sijsele-Damme.

BAUWENS-LESENNE M. 1968: Bibliografisch repertorium van de oudheidkundige vondsten in Limburg, behoudens Tongeren-Koninksem, Oudheidkundige repertoria Reeks A: Bibliografische repertoria 8, Brussel.

BRONGERS J.A. 1976: Air photography and celtic field research in the Netherlands, Nederlandse Oudheden 6, Amersfoort.

CREEMERS G., MEYLEMANS E., PAESEN J., DE BIE M. 2011: Laseraltimetrie en de kartering van Celtic Fields in de Belgische Kempen: mogelijkheden en toekomstperspectieven, *Relicta* 7, p. 11-36.

CREEMERS G. & VAN IMPE L. 1992: De inheems-Romeinse begraafplaats van Wijshagen Plokrooi (gem. Meeuwen-Gruitrode, Prov. Limburg). Interimverslag, *Archeologie in Vlaanderen* 2, 41-53.

CREEMERS G. EN VAN IMPE L 2009: Strategic Position and Economic Background of Early La Tène Elite in North-East Belgium. The Wijshagen Example. In: *Kelten am Rhein. Akten der dreizehnten Internationalen Keltologiekongresses. Erster Teil. Archäologie. Ethnizität und Romanisierung, Beihefte der Bonner Jahrbücher* 58-1, 101-108.

DENS C. 1897: Etude sur les tombelles de la Campine., *Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles* 11, 233-255.

DE LOË A. 1931: Les âges du métal, Belgique Ancienne. Catalogue descriptif et raisonné. 2, Bruxelles.

FOKKENS H. 1998: Drowned Landscape - The occupation of the western part of the Frisian-Drentian plateau, 4400 BC-AD 500, Assen/Amersfoort.

FOKKENS H. & ROYMANS N. 1991: Nederzettingen uit de bronstijd en de vroege ijzertijd in de lage landen, *Nederlandse Archeologische Rapporten* 13, Amersfoort.

METZ W.H. 1976: New Aerial Photographs of "Celtic Fields" in Drente, *Helinium* XVI, 62-69.

MEYLEMANS E. 2018: Celtic Field-complexen in de Antwerpse Kempen: verspreiding en landschappelijk- archeologische situering (prov. Antwerpen, België), *Lunula* 26, 3-7.

MEYLEMANS E., ANNAERT R. 2015: Een 'nieuw' Celtic Field complex in de Antwerpse Kempen te Rijkevorsel (prov. Antwerpen, België), *Lunula* 23, p. 181-184.

MEYLEMANS E., CREEMERS G., DE BIE M., PAESEN J. 2015: Revealing extensive protohistoric Field systems through high resolution lidar data in the northern part of Belgium, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 45, 2, p. 197-213.

PAESEN J. 2009: Gebruik van het digitaal hoogtemodel in de archeologie: onderzoek naar "celtic fields" in de Limburgse Kempen, onuitgegeven master proef VU Brussel.

RADEMAKERS E., 2023: De evolutie van het bewoningspatroon rond de gemeente Oudsbergen gedurende de ijzertijd en de Romeinse tijd, masterproef KULeuven.

REYNAERT P.-J. 2022: Onder Limburgse heide: Onderzoek naar verspreiding, voorkomen en bewaring van Celtic Fields op het Kempens Plateau, masterproef KULeuven.

Beschermingsdossier: Celtic Field complex van de Ophovenerheide, archeologische site.

ROOSENS H. 1960: Wijchmaal en Wijshagen (Limburg), *l'Antiquité Classique* 29.2, 416.
VANDEKERCHOVE V. 1987: Celtic Fields in de Belgische Kempen. Luchtfotografisch onderzoek, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Katholieke Universiteit Leuven.

SPEK TH., GROENMAN-VAN WAATERINGE W., KOOISTRA M. & BAKKER L. 2003: Formation and land-use history of Celtic fields in north-west Europe. An interdisciplinary case study at Zeijen, The Netherlands, *European Journal of Archaeology* 6-2, 141-173.

VANDEKERCHOVE V. 1987: "Celtic Fields" in de Belgische Kempen. Een onderzoek van kaartbladen 8, 9, 17 en 18, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven.

VANDEKERCHOVE V. 1996: Celtic Field research in the Belgian Campine. In: LODEWIJCKX M. (red.), *Archeological and historical aspects of West-European society. Album amicorum André Van Doorselaer*, Leuven, 67-76.

VANMONTFORT B., LANGOHR R., MARINOVA E., NICOSIA C., VAN IMPE L. 2015: Een Archeologische evaluatie en waardering van Celtic Fields in het Kolisbos (Neerpelt, provincie Limburg), EPA Rapport 50, Leuven.

VAN IMPE L. 1977: *Sporen van oude akkersystemen in de Limburgse Kempen*, Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem 16, Brabantse Oudheden opgedragen aan Gerrit Beex bij zijn 65ste verjaardag, Eindhoven, 101-110.

VAN IMPE L. 1989: Découvertes récentes de tombes "aristocratiques" de la transition Hallstatt/La Tène dans le nord-est de la Belgique, *Études et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège (ERAUL)* 36, 275-289.

VAN IMPE L. & CREEMERS G. 1991: Aristocratische graven uit de 5de-4de eeuw v. Chr. en Romeinse cultusplaats op de 'Rieten' te Wijshagen (Gem. Meeuwen-Gruitrode), *Archeologie in Vlaanderen* 1, 55-73.

ZIMMERMAN W.H. 1976: Die eisenzeitlichen Ackerfluren - Typ 'Celtic Field' - von Flögel-Haselhorn, Kreis Wesermünde. *Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet* 11, 79-90.

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.

5.4. Passende beoordeling

Er is een (voortoets) passende beoordeling opgemaakt in functie van de beschermingsprocedure.

5.5. Verantwoordingsnota